

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Бюджетна політика забезпечення економічної безпеки держави»

здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії

Шейна Олександра Юрійовича

за спеціальністю 051 – Економіка

галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Кафедра смарт-економіки

Київського національного університету технологій та дизайну

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку світової економіки глобалізаційні процеси є важливим важелем впливу на національні економіки країн. Серед елементів економічної безпеки держави важливе місце займає бюджетна політика. Це пояснюється тим, що бюджет виступає інструментом забезпечення та регулювання соціально-економічного розвитку держави й є одним із дієвих важелів макроекономічної стабілізації. Від ефективності виконання бюджетом завдань і функціональної збалансованості бюджетної політики значною мірою залежить результативність соціально-економічних реформ.

Побудова та здійснення бюджетної політики має відповідати як тактичним завданням, так і довгостроковим перспективам соціально-економічного розвитку країни. Тенденція останніх років вказує на орієнтованість бюджетної політики здебільшого на покриття поточних витрат бюджету, а не на забезпечення виконання стратегічних завдань розвитку держави та розроблення заходів із підвищення рівня її економічної безпеки.

Недосконалість бюджетної політики в Україні та суперечності у визначенні цільових пріоритетів державної політики в цій сфері зумовили вибір теми дисертаційного дослідження. Активізація потенціалу бюджетної політики задля зміцнення економічної безпеки держави вимагає її раціонального використання, а також розробки й реалізації відповідних заходів з урахуванням стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни, зокрема шляхом підвищення ефективності бюджетного механізму. Це визначає наукову й практичну актуальність дослідження, зумовлює вибір його проблемного поля, а також формує логіку постановки мети, завдань, об'єкта та предмета наукового аналізу.

Зв'язок теми дослідження з планами науково-дослідних робіт. Дисертація виконана відповідно до тематики відповідно до тематики науково-дослідних робіт Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки Міністерства економіки України (м. Київ). У межах реалізації науково-дослідної теми «Орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами

поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу в умовах дії Угоди про асоціацію» (№ ДР 0120U104933) здобувачем здійснено теоретичне та прикладне обґрунтування особливостей бюджетної політики України в умовах трансформаційних процесів; розроблено пропозиції щодо адаптації кращих світових практик фіскального регулювання до національних умов, з акцентом на посилення ролі державних інвестицій у розвиток інфраструктури, виробничих потужностей та експортно-орієнтованих секторів економіки; а також обґрунтовано комплекс методів забезпечення економічної безпеки та стимулювання зростання в умовах криз і форс-мажорних обставин, включаючи інтеграцію інструментів планування, прогнозування, цільового використання бюджетних ресурсів та управління діловими очікуваннями. Основні положення та результати дисертаційного дослідження використані при виконанні науково-дослідної роботи Київського національного університету технологій та дизайну МОН України «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0120U114581), у межах якої здобувачем запропоновано концепцію бюджетної політики як детермінанти забезпечення економічної безпеки держави, спрямованої на підтримку макроекономічної стабільності, мінімізацію бюджетного дефіциту в умовах сучасних викликів.

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Дисертація є завершеним комплексним дослідженням, присвяченим розробленню теоретико-методологічних засад та прикладного інструментарію бюджетної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, у сукупності вирішують важливу наукову проблему – узагальнення теоретико-методологічних засад формування та реалізації бюджетної політики забезпечення економічної безпеки держави та розробка науково-практичних рекомендацій щодо її вдосконалення для досягнення стійкого розвитку економіки.

Обґрунтованість наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечується використанням сукупності загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. У процесі дослідження використано такі методи: діалектичного пізнання – для розкриття еволюції взаємозв'язків між бюджетною політикою та економічною безпекою (підрозділи 1.1, 1.3); історичного та логічного аналізу – при дослідженні трансформацій бюджетної політики України в умовах кризових і посткризових періодів (підрозділ 2.1); наукового аналізу і синтезу – для формалізації категоріального апарату та визначення структурних складових бюджетної політики і її безпекового потенціалу (підрозділи 1.1, 1.2); структурно-

логічного аналізу – при визначенні інституційного середовища, інструментів реалізації бюджетної політики, а також її ризиків і загроз (підрозділ 1.2); системного підходу – при дослідженні інтегрального впливу бюджетних параметрів на економічну безпеку як на макроекономічному, так і на інституційному рівнях (підрозділи 1.2, 2.3, 3.1); індексного методу – для формування інтегрального показника рівня економічної безпеки, чутливого до змін параметрів бюджетної політики (підрозділ 3.2); кореляційно-регресійного аналізу – для оцінки сили й напрямку впливу показників бюджетної політики на рівень економічної безпеки, а також побудови неструктурованої регресійної моделі (підрозділ 3.2); економіко-математичного моделювання – при прогнозуванні динаміки економічної безпеки за сценаріями оптимізації бюджетної політики (підрозділ 3.3); графічного моделювання та візуалізації – для ілюстрації структурно-функціональних взаємозв'язків бюджетної політики та економічної безпеки, побудови логіко-структурних схем механізмів реагування бюджетної політики на внутрішні і зовнішні загрози (розділи 2, 3).

Системне поєднання зазначених методів дозволило досягти глибини теоретичного аналізу, обґрунтувати прикладні висновки та розробити науково-практичні рекомендації щодо удосконалення бюджетної політики в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Основні результати дослідження, ступінь їх науково новизни та значущості. У дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтування напрямів оптимізації бюджетної політики та формування стратегічних орієнтирів для підвищення її ефективності як невід'ємної складової економічної безпеки держави.

Удосконалено:

понятійно-категорійний апарат бюджетної політики в умовах забезпечення економічної безпеки держави, що дозволяє більш комплексно та всебічно розкрити наукову проблему взаємозв'язку між бюджетною політикою та економічною безпекою. Зокрема, під інституційним середовищем бюджетної політики у належному безпековому вимірі запропоновано розуміти комплекс макроекономічних, правових і ресурсодостатніх умов реалізації бюджетного процесу з дотриманням економічної безпеки, що забезпечує виконання державою своїх функцій акумуляції, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів в межах бюджетних приписів. Під економічною безпекою держави – комплексну характеристику стану національної економічної системи, що відображає її стійкість, стабільність та здатність до розвитку, забезпечення балансу між виробництвом, розподілом та споживанням товарів і послуг, безперебійне функціонування логістичних і інфраструктурних елементів, та здатність держави ефективно протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, зокрема шляхом проведення ефективної бюджетної політики. Синтез цих понять дозволяє створити нову методологічну основу для аналізу бюджетної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави, що сприяє глибшому розумінню

процесів формування та реалізації бюджетної політики у відповідних безпекових умовах.

класифікація видів економічної безпеки держави, де поряд з усталено нормативно визначеними складовими обґрунтована необхідність виділення нових видів у композиційному представленні їх як бюджетна, монетарна (грошово-кредитна), виробнича, ринкова (безпека товарних і фінансових ринків), безпека домогосподарств, безпека інфраструктури (логістичної, енергетичної, цифрової), що дозволило здійснити кількісний і якісний аналіз впливу бюджетної політики на економічну безпеку у сучасних умовах з формуванням динамічних числових рядів даних для проведення необхідних розрахунків;

науково-методичні підходи до оцінювання впливу бюджетної політики на економічну безпеку держави шляхом використання теоретичної моделі грошових потоків як базису економічної системи, що інтегрує основні ринки, економічних суб'єктів та інфраструктуру, яка забезпечує рух товарів і грошових потоків між ними. На відміну від існуючих підходів, що переважно зосереджені на показниках державного боргу, дефіциту бюджету, DSGE моделях та моделях на основі системи рівнянь, запропонований підхід базується на кореляційно-регресійному моделюванні інтегрального показника економічної безпеки. Це дозволяє врахувати всі ключові аспекти економічної безпеки, виходячи зі структури економічної системи держави, та включає такі компоненти, як виробнича безпека, безпека товарного ринку та ринку послуг, безпека фінансового ринку, зовнішньоекономічна, споживча, інфраструктурна, цифрова, бюджетна та монетарна безпеки. Такий підхід дозволяє не лише побудувати інтегральний показник економічної безпеки, але й кількісно оцінити вплив бюджетних параметрів та інструментів бюджетної політики на економічну безпеку, забезпечуючи більш цілісне бачення та глибший аналіз взаємозв'язків у системі економічної безпеки держави;

підходи до моделювання та прогнозування рівня економічної безпеки України шляхом використання неструктурованої регресійної моделі, яка дозволяє кількісно оцінити вплив ключових параметрів бюджетної політики на економічну безпеку. Доведено, що дефіцит державного бюджету, капітальні видатки, податкові надходження, відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, а також відношення валового зовнішнього боргу до ВВП є найбільш впливовими факторами. На основі сценарного моделювання, проведеного для різних макроекономічних та військово-політичних умов, встановлено, що оптимізація бюджетної політики через збільшення капітальних видатків, податкових надходжень і зменшення боргового навантаження сприяє підвищенню рівня економічної безпеки, забезпечуючи стабільний розвиток країни.

Набуло подальшого розвитку:

класифікація деструктивних загроз економічній безпеці і бюджетній політиці держави за ознаками в частині їх поділу на внутрішні і зовнішні (за резидентністю біфуркацій), загальнонаціональні, локальні, індивідуальні (за

масштабністю прояву); прямі (безпосередні) і дотичні (за особливостями спрямування). Визначено, що внутрішні і зовнішні загрози ресурсного походження є базовими стосовно можливостей реалізації бюджетної політики.

ідентифікація сутності взаємопов'язаних чотирьох складових оцінювання інституційного середовища реалізації бюджетної політики у контексті забезпечення економічної безпеки: а) макроекономічна; б) нормативно-правова; в) інформаційно-аналітична; г) контрольна. Це дало змогу на основі системно-діалектичного методу охарактеризувати інституційне середовище бюджетної політики та інструменти її реалізації;

визначення системних і ситуативних ризиків реалізації бюджетної політики і дотримання економічної безпеки у сучасних умовах, зокрема: форс-мажорні обставини зриву виконання дохідної і видаткової частин бюджету; макроекономічна нестабільність і структурні деформації економіки; погіршення міжнародної і внутрішньої ділової кон'юнктури, циклічність ресурсного попиту на продукцію базових галузей економіки і сезонність попиту на аграрну продукцію; ризики кібернетичних загроз і рівня ділової активності;

структурування елементів економічної системи держави, зокрема виокремлені інфраструктура та логістика постачання товарів і послуг як сучасні ключові компоненти, що суттєво впливають на економічну безпеку держави. Виявлено, що порушення логістичних ланцюгів постачання, припинення енергозабезпечення чи розрив транспортного сполучення внаслідок екстремальних обставин можуть спричинити розбалансування грошових потоків, що в свою чергу може призвести до втрати доходів державного бюджету та негативно вплинути на загальний рівень економічної безпеки. Відповідно, необхідність фінансування цих напрямків має бути врахована в рамках державних цільових програм розвитку економіки;

розмежування кількісного і якісного методичних підходів до аналізу впливу бюджетної політики на економічну безпеку держави з позиції вибору кількісних критеріїв визначення впливу бюджетної політики на економічну безпеку та вивчення якості рішень, прийнятих у сфері бюджетного планування і використання ресурсів державного бюджету для забезпечення економічної безпеки;

теоретичне та практичне обґрунтування особливостей бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови економіки України. Запропоновано застосування кращих світових практик оптимізації бюджетної політики, адаптованих до специфіки національної економіки, що враховують підвищення ролі державних інвестицій у критично важливі галузі, зокрема інфраструктуру, виробничі потужності та експортно-орієнтовані сектори. На відміну від існуючих підходів, запропоновані методи акцентують увагу на інтеграції фіскальних пакетів та комплексних рішень, які включають планування, прогнозування, цільове спрямування бюджетних витрат та управління діловими очікуваннями для забезпечення економічної безпеки та стимулювання економічного зростання у періоди кризових та форс-

мажорних обставин;

підходи до оптимізації бюджетної політики України в умовах воєнного стану та форс-мажорних обставин, спрямовані на зміцнення економічної безпеки держави. Ці підходи включають реформування спрощеної системи оподаткування для зменшення тіньової економіки, інтеграцію мотиваційних і санкційних заходів для боротьби з корупцією в податкових і митних органах, удосконалення адміністрування ПДВ з диференціацією ставок для експортерів сировинної продукції, а також запровадження оподаткування карткових переказів і валютнообмінних операцій. Крім того, враховано необхідність перезапуску системи мобілізації з урахуванням демографічних змін та оптимізації інструментів видатків державного бюджету, зокрема, через підтримку критичних секторів економіки, що забезпечує стійкість державних фінансів та економічної безпеки України;

концептуалізація бюджетної політики як детермінанти забезпечення економічної безпеки держави. Обґрунтовано інтеграцію ключових параметрів, інструментів і правил фіскальної політики, що спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, мінімізацію бюджетного дефіциту, контроль за державним боргом, та підвищення економічної стійкості в умовах сучасних економічних викликів, включаючи воєнний стан. Визначено стратегічні та операційні цілі бюджетної політики, зокрема забезпечення макроекономічної стабільності, економічної безпеки, та стійкого економічного розвитку держави. Особливу увагу приділено фіскальним ефектам, які включають збільшення податкових надходжень, зменшення залежності від зовнішніх кредиторів, перерозподіл державних витрат на користь капітальних інвестицій, та оптимізацію використання бюджетних ресурсів. Цей підхід забезпечує гнучкість та адаптивність державних інституцій, дозволяючи їм ефективно реагувати на зміну економічних умов та реалізовувати різні сценарії розвитку економіки.

Практичне значення роботи. До результатів, що мають найбільше прикладне значення, належать:

- методика оцінювання рівня економічної безпеки України, що базується на розрахунку інтегрального показника, сформованого з урахуванням впливу ключових бюджетних параметрів – дефіциту бюджету, обсягів капітальних видатків, податкових надходжень, державного боргу тощо;

- система індикаторів бюджетної компоненти економічної безпеки, структурована за видами безпеки (бюджетна, боргова, фінансова, інфраструктурна, податкова), що дозволяє здійснювати цілісну оцінку стану бюджетного простору в безпековому вимірі;

- модель прогнозування рівня економічної безпеки, побудована за допомогою неструктурованої регресійної моделі на основі сценарного підходу, яка дозволяє оцінити наслідки зміни бюджетної політики в умовах воєнного стану, нестабільного боргового навантаження та обмеженого фіскального простору.

Одержані результати впроваджені у діяльність ряду наукових установ і використані в освітньому процесі, що підтверджується відповідними документами, наведеними в додатках до дисертації, зокрема, фінансовим управлінням Тернопільської міської ради в процесі реалізації бюджетної політики територіальної громади (довідка №11-03/116 від 11.03.2025).

Основні теоретичні результати й науково-практичні рекомендації автора впроваджено в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну при викладанні дисципліни «Макро-, мікроекономіка» (довідка № 05-05/897 від 23.04.2025).

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. За результатами дослідження опубліковано 10 наукових праць, з них: 4 статті – у фахових виданнях з економіки, 5 публікацій – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, одна публікація, яка додатково відображає результати дисертації. Загальний обсяг публікацій – 5,11 друк. арк., з яких автору належить 4,91 друк. арк.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

***Статті у наукових виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України***

1. Шеін О. Бюджетна політика України у контексті економічної безпеки: теоретичні і практичні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць*. Вип. № 7-8 (254-255). К, 2022. С. 35–41 (0,5 друк. арк.).

2. Шеін О. Роль бюджетної політики у забезпеченні економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 2. С. 156-167 (0,86 друк. арк.).

3. Ходжаян А., Шеін О. Модернізація бюджетної політики в межах національної стратегії доходів до 2030 року та її роль у забезпеченні економічної безпеки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 1. С. 326-336. (0,9 друк. арк.). *Особистий внесок автора: досліджено проблемні аспекти Національної стратегії доходів України до 2030 року та запропоновано напрями її оптимізації в контексті забезпечення економічної безпеки держави* (0,7 друк. арк.).

4. Шеін О. Бюджетна політика детінізації економіки. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. №4. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/153/147> (1,1 друк. арк.)

Опубліковані праці апробаційного характеру

5. Шеін О. Інституційне середовище реалізації бюджетної політики. *Шевченківська весна 2021. Економіка. На шляху до сталого розвитку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів,

аспірантів та молодих вчених. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інтерсервіс, 2021. Вип. XIX. С.329. (0,2 друк. арк.)

6. Шеін О. Загрози реалізації бюджетної політики України у сучасних екстремальних умовах. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Острог, 21 жовт. 2022 р.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С.119-122 (0,15 друк. арк.).

7. Шеін О. Інституційне середовище нейтралізації бюджетних загроз економічного відновлення. Матеріали ІV міжнародної науково - практичної конференції *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції* : збірник тез. Ірпінь-Берегово, 27–29 квітня 2023. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 188-191. (0,2 друк. арк.).

8. Шеін О. Бюджетна політика і економічна безпека України в умовах ревізії глобального економічного порядку: виклики політичного курсу США. *Scientific Research and Innovation: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference*, April 3-4, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, P. 188-189 (0,18 друк. арк.).

9. Шеін О. Ефективна бюджетна політика для повоєнного відновлення: компаративний аналіз міжнародного досвіду. *Сталий, інклюзивний, смарт розвиток: наукові підходи до вирішення сучасних глобальних і локальних викликів*: Збірник тез доп. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (10 квітня 2025 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ФОП Рудан В. Я., 2025. С. 115-118 (0,22 друк. арк.).

Публікації, які додатково відображають результати дисертації

10. Шеін О. Роль бюджетної політики у структурній трансформації економіки: корейська модель і можливості адаптації в Україні. *Věda a perspektivy*. 2025. № 2(45). С.586-598 (0,8 друк. арк.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації дисертаційного дослідження доповідалися та були схвалені на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2021. Економіка. На шляху до сталого розвитку» (м. Київ, 2021 р.); ІХ Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2022 р.); ІV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції» (м. Ірпінь–Берегово, 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сталий, інклюзивний, смарт розвиток: наукові підходи до вирішення сучасних глобальних і локальних викликів» (м. Тернопіль, 2025 р.); ІV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Scientific Research and Innovation» (м. Дніпро, 2025 р.).

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст дисертації викладено науковим стилем, грамотною державною мовою.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40.

Загальний висновок. Вважати, що дисертаційна робота Шеїна Олександра Юрійовича «Бюджетна політика забезпечення економічної безпеки держави», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії, за актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам п. 5-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», та відповідає напрямку освітньо-наукової програми Київського національного університету технологій та дизайну за спеціальністю 051 – Економіка.

Рекомендувати дисертаційну роботу Шеїна Олександра Юрійовича на тему «Бюджетна політика забезпечення економічної безпеки держави», подану на здобуття ступеня доктора філософії до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 051 – Економіка.

Завідувач кафедри

Анна ОЛЕШКО

23.04.2025

Підпис Олешко Анна
засвідчую
Зав. КАНЦ

